

Dynamics of *Epilachna* in the Tropics. *Journal of Applied Ecology*, 1968, 5, 1-11.

1968. *Epilachna*. Warszawa.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Самодвижение и миграция *Epilachna* в тропиках. *Известия Восточного института географии и географический факультет МГУ*, 1968, 1, 1-11.

Robert SZMYTKIE
Uniwersytet Śląski w Katowicach

OSIEDLA WIEJSKIE W GRANICACH ADMINISTRACYJNYCH DUŻEGO MIASTA (PRZYKŁAD WROCŁAWIA)

RURAL SETTLEMENTS IN ADMINISTRATIVE BORDERS OF A LARGE CITY (THE CASESTUDY OF WROCLAW)

ABSTRACT: One of the symptoms of urbanization processes in post-war period was the spatial development of large Polish cities, with mainly small towns and neighboring rural settlements being incorporated into their borders. In the course of time most of the incorporated settlements became integral parts of the city, yet some of them, in spite of the passage of several dozen years since the incorporation, retain their rural character. The problem of rural settlements functioning in administrative borders of a large city was presented on the case study of Wrocław city, to which 3 towns and 54 rural settlements were incorporated in post-war and interwar period. The main objects of this paper are to identify rural settlements functioning in Wrocław city borders, to define the main reasons of their durability in the spatial structure of a large city and to evaluate the consequences of their incorporation.

KEY WORDS: large cities, rural settlements, changes of cities' administrative borders, suburban zone, suburbanization, Wrocław city

Wprowadzenie

W okresie powojennym nastąpił gwałtowny rozwój ludnościowy polskich miast, co dobrze obrazuje wzrost wskaźnika urbanizacji z 31,8% w 1946 r. do 61,3% w 2007 r.¹ i bezwzględny wzrost liczby ludności miejskiej z 7,6 mln osób do 23,4 mln osób (Rocznik... 2008b). Główne czynniki rozwoju ludnościowego miast w okresie powojennym to: migracje ze wsi do miast i przyrost naturalny w miastach (dodatknie do końca lat dziewięćdziesiątych XX w.), a także wzrost liczby miast (z 688 w 1945 r. do 891 w 2007 r.) i zmiany granic administracyjnych miast.

¹ Najwyższą wartość wskaźnik urbanizacji w Polsce osiągnął w 1997 r. (61,9%); od tego momentu następuje jego spadek, do czego przyczynia się ujemny przyrost naturalny w miastach (zwłaszcza dużych) i migracje miasto – wieś, będące przejawem procesów suburbanizacji.

Rozwój ludnościowy miast po 1945 r. przyczynił się do ich rozwoju przestrzennego, który w tym okresie następował w trzech głównych kierunkach (Dziewoński 1962): a) przez stopniowe zagęszczanie zabudowy (wzrost pierścieniowy); b) wzdłuż głównych arterii komunikacyjnych (wzrost klinowy); c) drogą scalania początkowo niezależnych miejscowości (wzrost policentryczny).

Rozwój policentryczny miasta wynika ze zmiany jego granic administracyjnych w wyniku inkorporacji pobliskich miejscowości (wsi lub małych miast), co prowadzi do przekształcenia struktury przestrzennej miasta i jej krystalizacji w coraz większe układy osadnicze. Zmiana granic administracyjnych przyczynia się również do wzrostu liczby ludności miasta.

Procesom inkorporacji podlegały w szczególności miasta duże (tabela 1), dla których zmiany granic administracyjnych były niejako formalnym potwierdzeniem ich naturalnego rozwoju przestrzennego (Sowa 1988, Miszewska 1996), polegającego na wylewaniu się miasta poza własne granice, a w konsekwencji na pochłanianiu miejscowości położonych w jego sąsiedztwie. W momencie inkorporacji miasto staje się zlepkiem kilku pierwotnie niezależnych jednostek osadniczych. W przypadku dużych miast stan ten ma zwykle charakter przejściowy, przyłączone bowiem miejscowości stają się z czasem integralnymi osiedlami miasta.

Tabela 1

Miasta polskie o największym wzroście liczby mieszkańców w okresie powojennym w wyniku zmian granic administracyjnych

Miasto	Wzrost liczby ludności	Liczba ludności (2006 r.)
Warszawa	217 133	1 702 139
Katowice	98 957	314 500
Bytom	79 524	186 540
Ruda Śląska	77 708	145 471
Rybnik	61 613	141 388
Dąbrowa Górnicza	55 455	129 559
Sosnowiec	51 923	224 244
Wałbrzych	40 090	124 988
Kraków	36 000	756 267
Bielsko-Biała	33 878	176 453

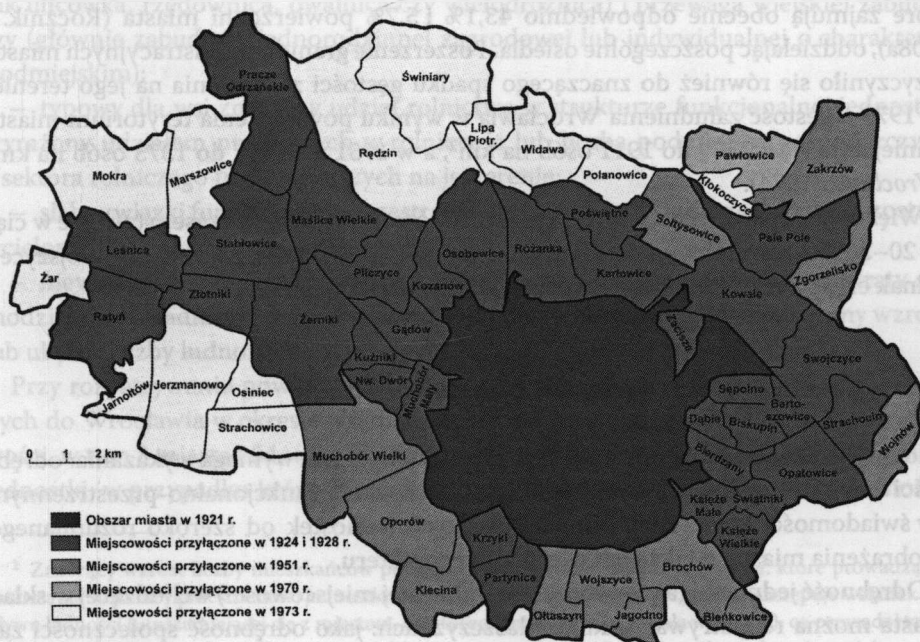
Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji: *Zmiany administracyjne miast 1945–1984*, GUS, Warszawa 1985. Statystyka Polski, Statystyka Regionalna 7; *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 1994–2007. Informacje i Opracowania Statystyczne.

Nie jest to jednak regułą. Wystarczy bowiem wybrać się na obrzeża dużych polskich miast, żeby stwierdzić, że szereg miejscowości, niegdyś wcielonych w granice miasta, zachowało swój pierwotny, wiejski charakter. Można zatem stwierdzić, że w sensie za-

równy fizjonomijny, jak i funkcjonalny są to wsie w granicach administracyjnych miasta. Głównym celem artykułu jest identyfikacja osiedli wiejskich położonych w granicach administracyjnych dużego miasta, określenie głównych przyczyn ich trwałości w jego strukturze przestrzennej i ocena skutków inkorporacji. Problem funkcjonowania jednostek o wiejskim charakterze w granicach dużego miasta przedstawiony został na przykładzie Wrocławia, do którego w okresie powojennym przyłączono jedno miasto i 23 miejscowości wiejskie, natomiast w okresie międzywojennym dwa dawne miasta i 31 miejscowości wiejskich.

Rozwój terytorialny Wrocławia

W okresie powojennym Wrocław, podobnie jak i inne duże miasta, znacznie powiększył swoje terytorium w wyniku zmian granic administracyjnych (rysunek 1). Pierwsze po wojnie poszerzenie granic miasta nastąpiło w 1951 r., kiedy do Wrocławia zostało wcielone miasto Brochów (obejmujące osiedle Bienkowice) i 9 obrębów: Klecina, Muchobór Wielki, Opatów, Oporów, Sołtysowice, Wojnow i Wojszyce (wraz z Jagodnem) z powiatu wrocławskiego oraz Zakrzów i Zgorzelisko z powiatu oleśnickiego (Zmiany... 1985). W wyniku tych zmian powierzchnia miasta wzrosła ze 175,1 km² do 225,0 km², a liczba ludności zwiększyła się o 16 075 osób.

Rys. 1. Miejscowości wcielone do Wrocławia w okresie międzywojennym i powojennym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Zmiany..., 1985.

Kolejną zmianę granic administracyjnych Wrocławia odnotowano w 1970 r., kiedy do miasta wcielono wieś Pawłowice z gromady Łozina i obszar lasów Nadleśnictwa Kotowice, w wyniku czego liczba mieszkańców miasta wzrosła o 1316 osób. W 1973 r. do Wrocławia zostały wcielone wsie: Jarnołów, Jerzmanowo, Osiniec, Strachowice z gromady Jerzmanowo (2495 mieszkańców), Marszowice i Mokra z gromady Pisarzowice (1182 mieszkańców), Żar z gromady Lutynia (188 mieszkańców), Kłokoczyce, Lipa Piotrowska, Polanowice, Rędzin, Świniary i Widawa z gromady Widawa (3988 mieszkańców). W sumie wskutek zmian granic administracyjnych na początku lat siedemdziesiątych powierzchnia Wrocławia wzrosła o 67,8 km² (do 292,8 km²), a liczba ludności zwiększyła się o 9179 osób.

W wyniku zmian granic administracyjnych w okresie powojennym Wrocław zwiększył swoją powierzchnię o 117,7 km² (67,2%), a liczba ludności miasta wzrosła o 25 254 osoby. Największy rozwój terytorialny Wrocławia wystąpił jednak już w okresie międzywojennym. W 1928 r. do Wrocławia przyłączono bowiem dwa dawne miasta (Leśnica i Psie Pole) i 30 wsi, a wcześniej, w 1924 r., wieś Sępólno (rysunek 1), w wyniku czego powierzchnia miasta wzrosła z 49,2 km² do 175,1 km².

Tak znaczące poszerzenie obszaru Wrocławia w XX w. spowodowało, że w jego granicach administracyjnych znalazły się jednostki o wiejskim charakterze oddalone od centrum nawet o kilkanaście kilometrów (np. Mokra o około 17 km, Żar o około 16 km, Jarnołów o około 15 km, Ratyń o około 15 km czy Marszowice o około 14 km). W granicach Wrocławia znalazł się również znaczny areal użytków rolnych i lasów, które zajmują obecnie odpowiednio 43,1% i 5,7% powierzchni miasta (Rocznik... 2008a), oddzielając poszczególne osiedla. Poszerzenie granic administracyjnych miasta przyczyniło się również do znaczącego spadku gęstości zaludnienia na jego terenie. W 1973 r. gęstość zaludnienia Wrocławia w wyniku powiększenia terytorium miasta zmniejszyła się z 2369 do 1911 osób na km², a w 1951 r. z 1597 do 1373 osób na km² (Wrocław... 1974).

Większość wcielonych do Wrocławia miejscowości stała się z czasem (zwykle w ciągu 20–30 lat) integralnymi osiedlami miasta (jak np. Oporów, Klecina czy Wojszyce), jednak część z nich zachowała swój pierwotny, wiejski charakter.

Identyfikacja wsi w przestrzeni miasta

Identyfikacja wsi funkcjonujących w przestrzeni miasta wymaga wykazania: odrębności miejscowości wcielonych do miasta w aspekcie funkcjonalno-przestrzennym i w świadomości społecznej, odmienności tych jednostek od szeroko rozumianego wyobrażenia miasta, a także ich wiejskiego charakteru.

Odrębność jednostki (a pierwotnie samodzielnej miejscowości) wchodzącej w skład miasta można rozpatrywać w kilku płaszczyznach: jako odrębność społeczności zamieszkującej daną część miasta (wyrażającą się w funkcjonowaniu nazwy miejscowości i w sposobie identyfikacji jej mieszkańców), jako jej odrębność w strukturze

przestrzennej miasta oraz jako specyficzny (a w tym przypadku wiejski) charakter funkcjonalno-przestrzenny. Zachowanie specyfiki jednostki jest z kolei wynikiem niewielkich przeobrażeń (ludnościowych, przestrzennych i funkcjonalnych), jakim podlegała ona po inkorporacji w granice administracyjne miasta, czyli od momentu utraty samodzielności osadniczej (Szymtkie 2009).

Identyfikacji wsi położonych w granicach miasta można dokonać przy pomocy następujących kryteriów:

- funkcjonowanie i sposób użycia nazwy jednostki (ustalony na podstawie rodzaju przyimka używanego przez mieszkańców przy określeniu miejsca ich zamieszkania), który sugeruje, że zachowała ona charakter odrębnej miejscowości, a nie stała się integralnym osiedlem miasta, do którego została wcielona (Szymtkie 2009, por. też *Nowy słownik...* 1999, Miodek 2002);

- nieznaczną liczbą mieszkańców (poniżej 1000 osób) oraz niewielką gęstość zaludnienia (do 120 osób na km²), typowe dla obszarów wiejskich;

- występowanie elementów integrujących społeczność lokalną, takich jak funkcjonowanie rad osiedlowych i stowarzyszeń lokalnych, przynależność do odrębnych parafii;

- odrębność przestrzenna miejscowości, która pozwala na jednoznaczne określenie jej granic;

- posiadanie typowego dla wsi rozplanowania (proste układy przestrzenne, takie jak ulicówka, rzędownica, owalnica czy wielodrożnica) i przewaga wiejskiej zabudowy (głównie zabudowy jednorodzinnej zagrodowej lub indywidualnej o charakterze podmiejskim);

- typowy dla wsi znaczący udział rolnictwa w strukturze funkcjonalnej jednostki, wyrażony udziałem pracujących w rolnictwie lub liczbą podmiotów gospodarczych z sektora rolniczego funkcjonujących na jej terenie;

- słabe związki funkcjonalno-przestrzenne z miastem, do którego jednostka została wcielona;

- niewielkie przeobrażenia, jakim miejscowość podlegała od momentu utraty samodzielności osadniczej, wyrażone zmianami liczby mieszkańców (nieznaczny wzrost lub ubytek liczby ludności)².

Przy rozpatrywaniu powyższych kryteriów w odniesieniu do miejscowości wcielonych do Wrocławia w okresie międzywojennym i powojennym (w sumie 57 miejscowości, w tym 3 miasta i 54 wsie) okazało się, że większość z owych kryteriów spełniają jednostki, w przypadku których nie doszło do znaczącego przyrostu liczby ludności.

² Znaczący wzrost liczby mieszkańców pociąga za sobą istotne zmiany osadnicze, które prowadzą do zatarcia się struktury przestrzennej jednostki. Rozwój ludnościowy w tym przypadku następuje wskutek napływu ludności (utożsamiającej się z miastem, do którego miejscowość została wcielona), co prowadzi także do przeobrażenia jej struktury ludnościowej. Można zatem stwierdzić, że w wyniku tych zmian miejscowość staje się integralnym osiedlem miasta. Przyjęto również, że już dwukrotny przyrost liczby mieszkańców miejscowości od momentu inkorporacji prowadzi do zatarcia się jej pierwotnego charakteru (Szymtkie 2009).

Dawne miejscowości wiejskie, w których nastąpił znaczący przyrost liczby mieszkańców od momentu wcielenia w granice Wrocławia (jak np. Klecina, Ołtaszyn, Oporów, Muchobór Wielki czy Jagodno) – głównie w wyniku powstania na ich terenie nowych osiedli mieszkaniowych – stały się bowiem jądrami genetycznymi osiedli wrocławskich (Miszewska 1996, 2002), o czym świadczą np. zaburzenie pierwotnego związku przyimkowo-rzeczownikowego (tzn. zastosowanie przyimka „na” z nazwą jednostki w miejsce „w”) w zdaniach mających na celu określenie miejsca zamieszkania mieszkańców tych jednostek (por. Miodek 2002). Szybkiej integracji z miastem uległy także dawne miasta przyłączone do Wrocławia (czyli Brochów, Leśnica i Psie Pole) oraz wsie, które już przed inkorporacją stanowiły podmiejskie osiedla o zabudowie jednorodzinnej (jak np. Pawłowice, Polanowice i Sołtysowice). Jednak mimo upływu kilkudziesięciu lat od utraty samodzielności osadniczej (zwykle 30–40 lat, a w kilku przypadkach nawet 80 lat) kilkanaście miejscowości wcielonych do Wrocławia zachowało swój wiejski charakter (tabela 2).

Tabela 2

Charakterystyka osiedli wcielonych do Wrocławia w okresie powojennym

Nazwa osiedla	Data inkorporacji	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (2008)	Gęstość zaludnienia (liczba osób/km ²)	Zmiany liczby ludności po 1970 (%)	Charakter jednostki ^a
Sołtysowice	1951	6,2	2865	462	+16	IO
Zakrzów	1951	5,9	8270	1402	+151	IO
Zgorzelisko	1951	3,2	10990	3434	+528	IO
Wojnow	1951	2,7	1047	388	+85	IO
Brochów ^b	1951	3,3	5508	1680	-18	IO
Jagodno	1951	2,6	2105	810	+316	IO
Wojszyce	1951	4,7	4188	891	+47	IO
Ołtaszyn	1951	5,3	4949	934	+425	IO
Klecina	1951	3,8	5197	1368	+43	IO
Oporów	1951	6,2	6408	1034	+79	IO
Muchobór Wielki	1951	6,0	7939	1323	+205	IO
Pawłowice	1970	5,5	2019	367	+53	IO
Kłokoczyce	1973	1,2	368	307	+86	SM
Polanowice	1973	2,2	1559	709	+322	IO
Widawa	1973	4,4	1372	312	+24	SM
Lipa Piotrowska	1973	3,4	500	147	-31	SM
Świniary	1973	9,1	773	85	-30	SM
Rędzin	1973	11,2	318	28	-37	SM
Marszowice	1973	5,7	737	129	-8	SM
Osiniec	1973	2,3	184	80	+5	SM

Tabela 2 cd.

Nazwa osiedla	Data inkorporacji	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (2008)	Gęstość zaludnienia (liczba osób/km ²)	Zmiany liczby ludności po 1970 (%)	Charakter jednostki ^a
Strachowice	1973	6,0	522	87	-46	SM
Jarnoltów	1973	2,1	323	154	+19	SM
Jerzmanowo	1973	5,0	849	170	-21	SM
Żar	1973	2,1	186	89	-1	SM
Mokra	1973	7,6	198	26	-47	SM

^a Określony na podstawie przymyka używanego przez mieszkańców miejscowości w zdaniach mających na celu określenie ich miejsca zamieszkania (por. w tej kwestii: R. Szymtykie, *Miasta – zlepianie na Śląsku Dolnym i Opolskim*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2009. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego 6). Symbol IO oznacza integralne osiedle miasta (przymek „na”), symbol SM to samodzielna miejscowość (przymek „w”).

^b Wraz z Bierkowicami.

Źródło: Opracowanie własne. Powierzchnia i liczba ludności osiedli w 2008 r. – na podstawie danych Urzędu Miasta we Wrocławiu; liczba ludności w 1970 r. – na podstawie publikacji: Z. Antkowiak, *Stare i nowe osiedla Wrocławia*, Ossolineum, Wrocław 1973 oraz Narodowego Spisu Powszechnego z 1970 r.

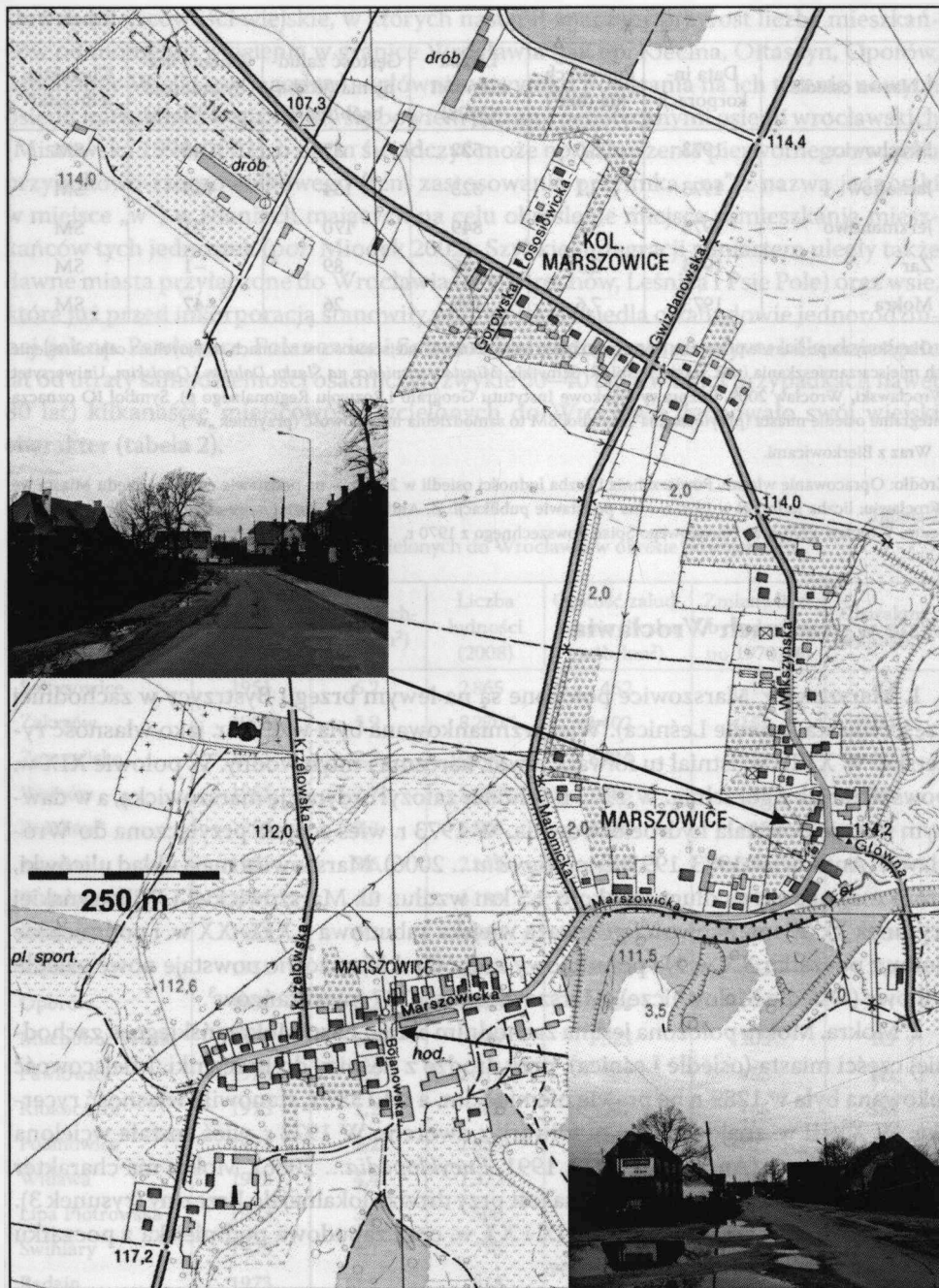
Wsie w granicach Wrocławia

1. Marszowice. Marszowice położone są na lewym brzegu Bystrzycy w zachodniej części miasta (osiedle Leśnica). Wieś wzmiankowana była w 1336 r. jako własność rycerska. W XVIII w. istniał tu folwark, dwór, karczma i młyn wodny. W połowie XIX w. powstał tartak z gorzelnią. W 1903 r. Schöller założył ordynację marszowicką, a w dawnym młynie powstała hydroelektrownia. W 1973 r. wieś została przyłączona do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Marszowice mają układ ulicówki, która rozciąga się na długości około 2,5 km wzdłuż ul. Marszowickiej i Wilkszyńskiej (rysunek 2). W miejscowości przeważa wiejska zabudowa z XIX–XX w. i podmiejskie domy z początku XX w. Na południowy zachód od Marszowic powstaje nowe osiedle willowe (Osiedle Malownicze). Marszowice liczą 737 mieszkańców³.

2. Mokra. Mokra położona jest na zachodnim skraju Lasu Mokrzańskiego w zachodniej części miasta (osiedle Leśnica), przy drodze z Leśnicy do Brzezinki. Miejscowość lokowana była w 1289 r. na prawie niemieckim, a od 1337 r. stanowiła własność rycerską. W XVIII w. znajdował się tu folwark z dworem. W 1973 r. wieś została wcielona w granice miasta (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Mokra ma charakter niewielkiej wielodrożnicy i położona jest przy drodze lokalnej do Brzeziny (rysunek 3). Przeważa tu zabudowa wiejska z XIX i XX w. oraz zabudowa podmiejska z początku XX w. Mokra liczy 198 mieszkańców.

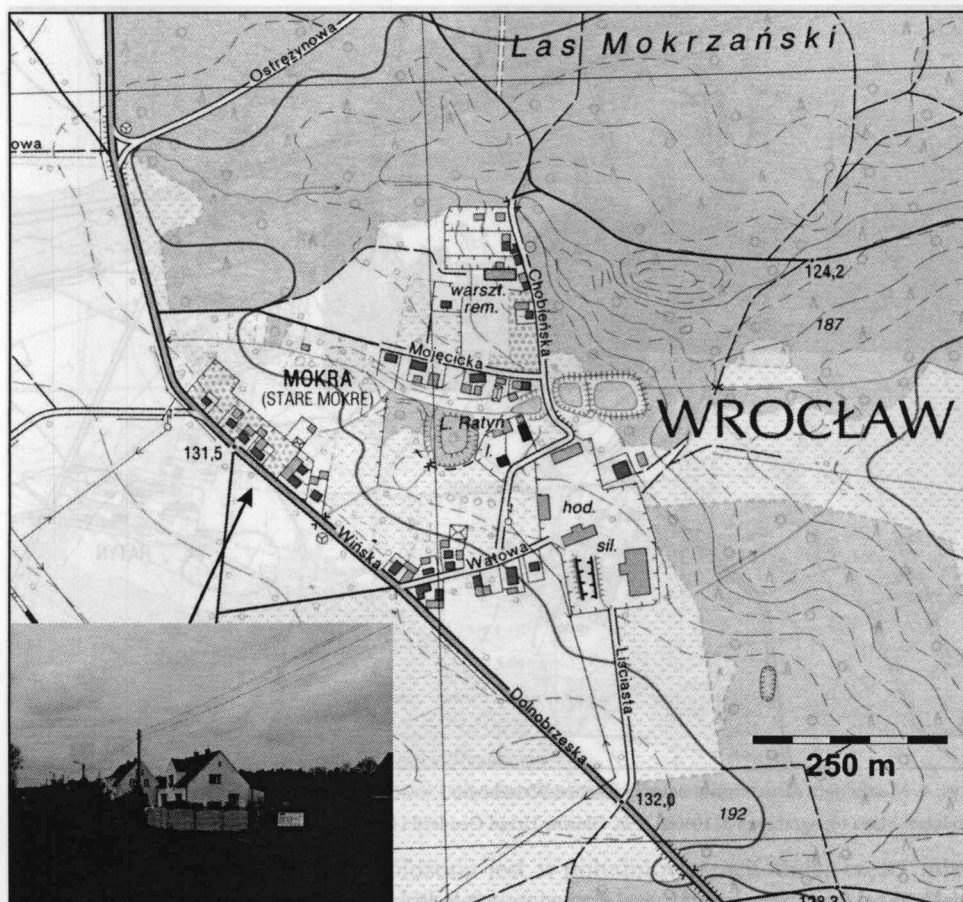
³ Liczba ludności poszczególnych osiedli według danych Urzędu Miasta we Wrocławiu (stan z 31 grudnia 2008 r.).

Rys. 2. Morfologia i fizjonomia osiedla Marszowice we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze: Wrocław-Pracze Odrzańskie i Wrocław-Stabłowice.

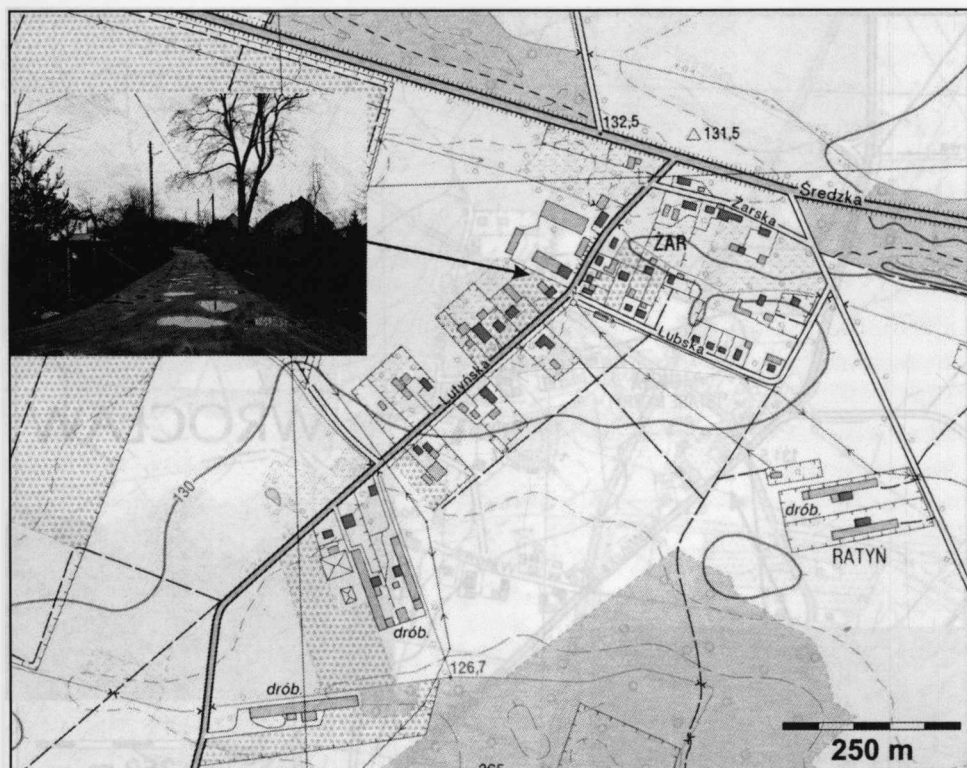

Rys. 3. Morfologia i fizjonomia osiedla Mokra we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wilkszyn.

3. Żar. Żar położony jest przy rozwidleniu dróg do Środy Śląskiej i Lutyni w zachodniej części miasta (osiedle Leńnica). Miejscowość wymieniana była w XIV w. Od XV w. Żar był wsią prywatną z folwarkiem. W 1757 r. po bitwie pod Lutynią kwaterował tu król pruski Fryderyk II Wielki. W 1973 r. Żar został wcielony do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Miejscowość ma charakter niewielkiej ulicówki, rozplanowanej na długości około 1,0 km wzdłuż ul. Lutyńskiej (rysunek 4). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX w. z folwarkiem i podmiejskie domy z XX w. Żar liczy 186 mieszkańców.

4. Ratyń. Ratyń usytuowany jest na lewym brzegu rzeki Bystrzycy w sąsiedztwie Lasu Ratyńskiego, w zachodniej części miasta (osiedle Leńnica). Wieś lokowana była w miejscu średniowiecznej osady. W 1324 r. Ratyń wymieniany był jako majątek rycerski, obejmujący folwark i dwór z zabudowaniami gospodarczymi. W XVIII w. funkcjono-

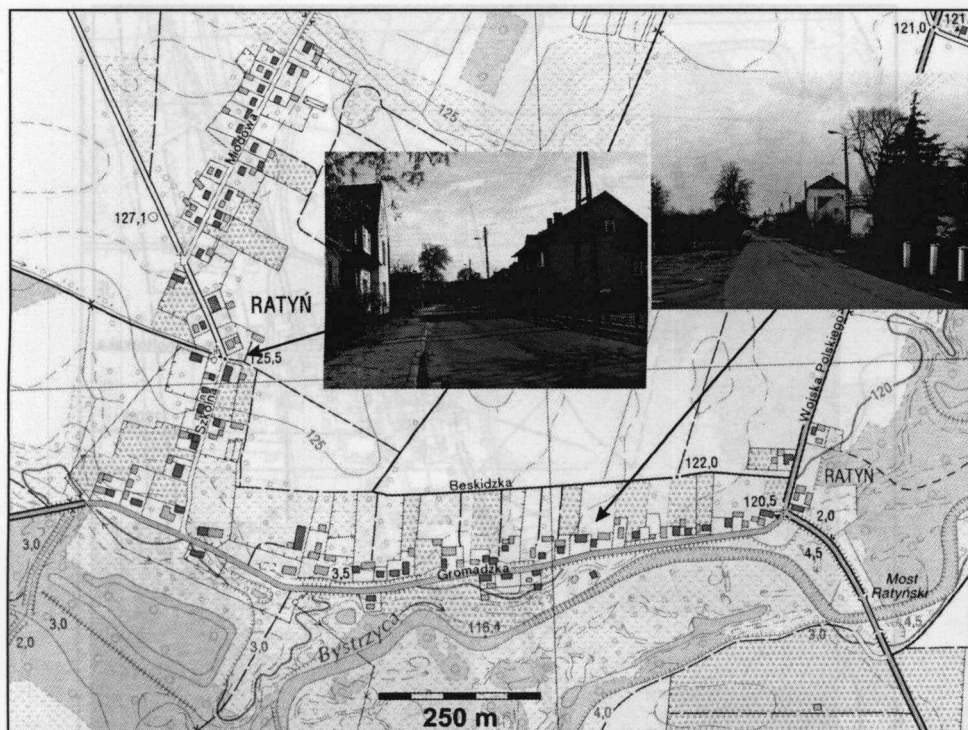

Rys. 4. Morfologia i fizjonomia osiedla Żar we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1 : 10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Leśnica.

wały tu także młyn i karczma, a do wsi należała kolonia Pustki. W 1928 r. Ratyn został przyłączony do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Jednostka ta ma układ nieregularnej ulicówki o długości około 2,0 km, która rozplanowana jest wzdłuż ulic Gromadzkiej, Szkolnej i Miodowej (rysunek 5). Przy ul. Gromadzkiej przeważa zabudowa wiejska z XIX–XX w., a wzdłuż ul. Miodowej znajduje się kolonia domów jednorodzinnych z początku XX w. Ratyn liczy 239 mieszkańców.

5. Jarnołów. Jarnołów leży na prawym brzegu Bystrzycy na zachodnich obrzeżach Wrocławia (osiedle Jerzmanowo-Jarnołów-Strachowice-Osiniec). Młyn, od którego miejscowość wzięła swoją pierwotną nazwę (niem. Arnoldsühle), był wzmiankowany już w 1271 r. Od 1348 r. Jarnołów był osadą lenną, a w 1353 r. istniał tu folwark. W połowie XVIII w. istniało tu rozległe założenie pałacowo-ogrodowe, a w XIX w. młyn wodny, gorzelnia i browar. W 1945 r. młyn i dwór zostały zniszczone. W 1973 r. Jarnołów został przyłączony do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Miejscowość ma układ niewielkiej ulicówki, rozplanowanej na długości około 1,0 km wzdłuż ul. Jarnołowskiej (rysunek 6). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX i XX w., a na południowych obrzeżach zabudowa willowa. Jarnołów liczy 323 mieszkańców.

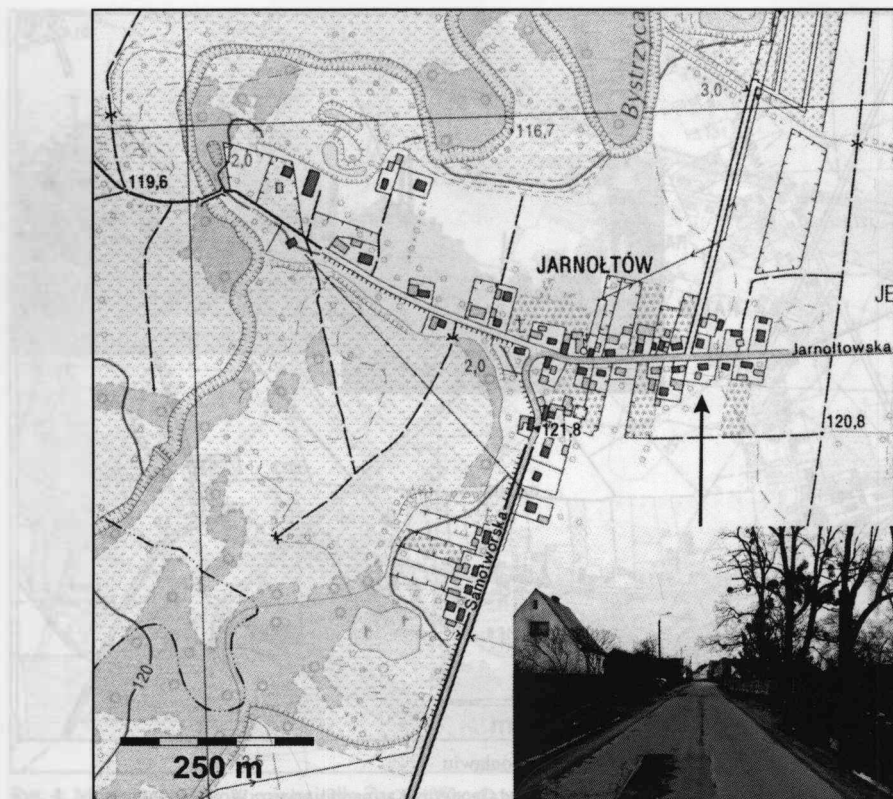

Rys. 5. Morfologia i fizjonomia osiedla Ratyń we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Leśnica.

6. Jerzmanowo. Jerzmanowo położone jest w południowo-zachodniej części miasta (osiedle Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec). Wieś wzmiankowana była w 1245 r., a w 1253 r. dziesięcina z Jerzmanowa została nadana szpitalowi św. Macieja we Wrocławiu. W XVIII w. istniały tu dwa folwarki, z których jeden do 1810 r. należał do komandorii joannitów Bożego Ciała we Wrocławiu, a drugi był w rękach prywatnych. W połowie XIX w. istniały tu dwa folwarki, dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), dwie olejarnie, wiatrak, dwie gorzelnie, browar i sześć cegielni, a w 1880 r. powstał nowy kościół ewangelicki. W latach 1954–1973 Jerzmanowo było siedzibą gromady. W 1973 r. wieś została przyłączona do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Jerzmanowo zachowało postać regularnej rzędownicy o prostokątnym kształcie siedliska i zwartej zabudowie, która rozplanowana jest na długości 1,0 km wzdłuż ul. Jerzmanowskiej i kilku równoległych do niej ulic. W centrum wsi znajduje się wtórnie zabudowane nawsie o wrzecionowatym kształcie (rysunek 7). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX i XX w., a na obrzeżach zabudowa willowa. Jerzmanowo liczy 849 mieszkańców.

7. Osiniec. Osiniec rozlokowany jest nad Ryńką i Ługowiną w południowo-zachodniej części Wrocławia (osiedle Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec). Miejscowość wzmiankowano w 1736 r. jako kolonię Strachowic, a w 1973 r. została przyłączona do

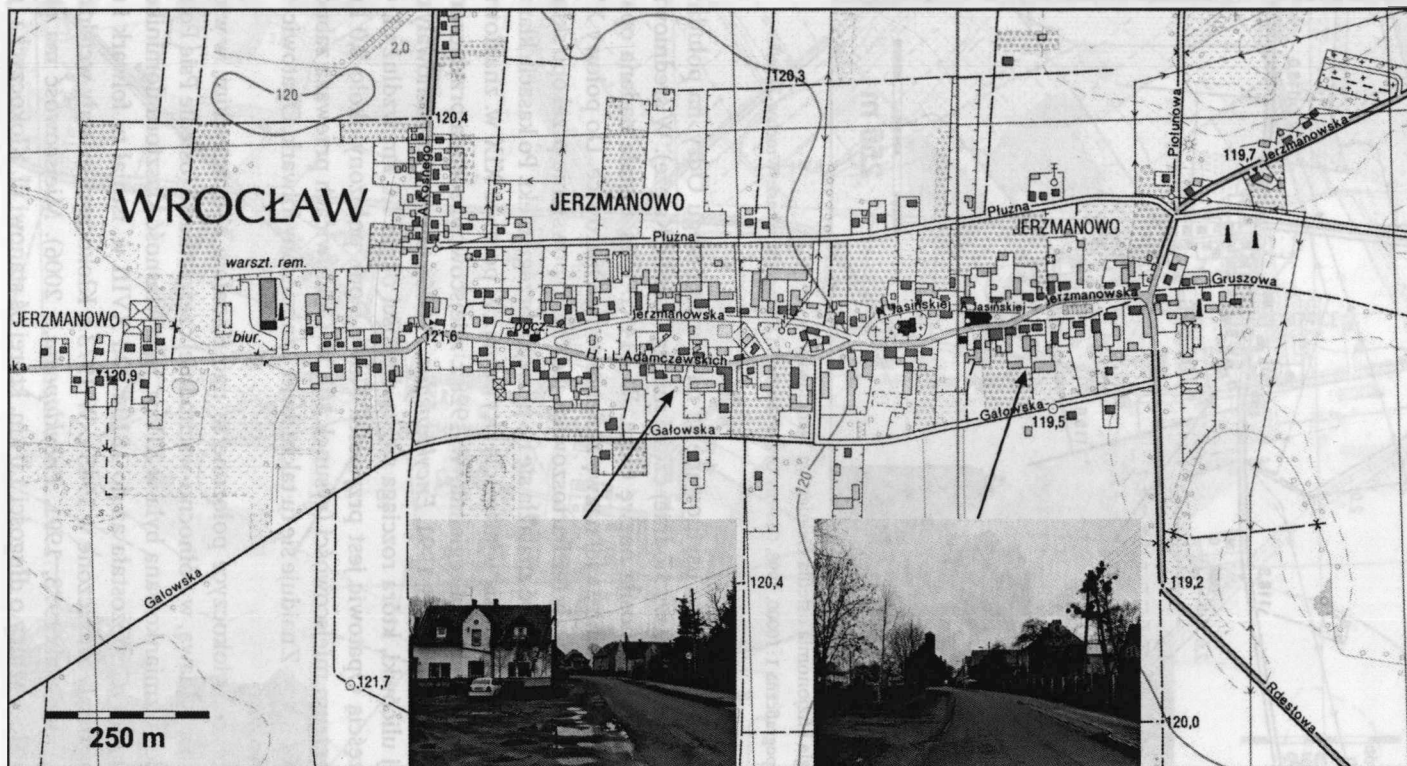

Rys. 6. Morfologia i fizjonomia osiedla Jarnołtów we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Samotwór.

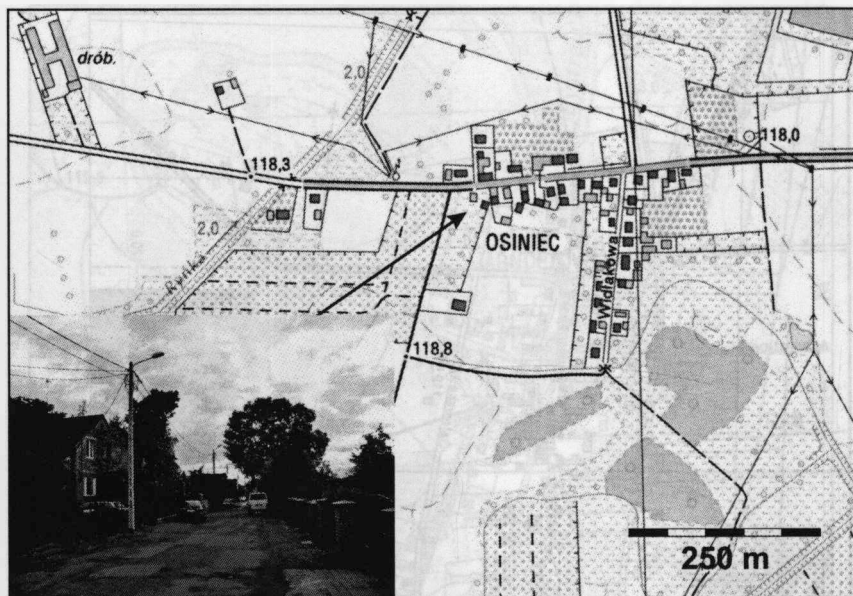
Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Osiniec zachował charakter niewielkiej wsi o nieregularnym kształcie, która rozciąga się na długości około 0,5 km wzdłuż ul. Osinieckiej i prostopadłej do niej ul. Widłakowej (rysunek 8). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX i XX w. oraz współczesna zabudowa willowa. Osiniec liczy 184 mieszkańców.

8. Strachowice. Strachowice położone są nad Ługowiną na południowo-zachodnich obrzeżach Wrocławia (osiedle Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec). Wieś wzmiankowana była w 1305 r., a w 1330 r. istniał tu folwark. W XIX w. znajdował się tu dwór z folwarkiem i dwa wiatraki. W 1936 r. na południe od wsi powstało lotnisko wojskowe z koszarami (obecnie port lotniczy Wrocław-Strachowice im. Mikołaja Kopernika). W 1973 r. Strachowice zostały przyłączone do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Miejscowość ma nieregularny układ przestrzenny i jest rozplanowana wzdłuż kilku ulic. Centrum Strachowic zajmuje park krajobrazowy (rysunek 9). W miejscowości przeważa wiejska zabudowa z XIX i XX w., a na jej obrzeżach – domy o podmiejskim charakterze. Strachowice liczą 522 mieszkańców.

Rys. 7. Morfologia i fizjonomia osiedla Jerzmanowo we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze: Samotwór i Wrocław-Żerniki.

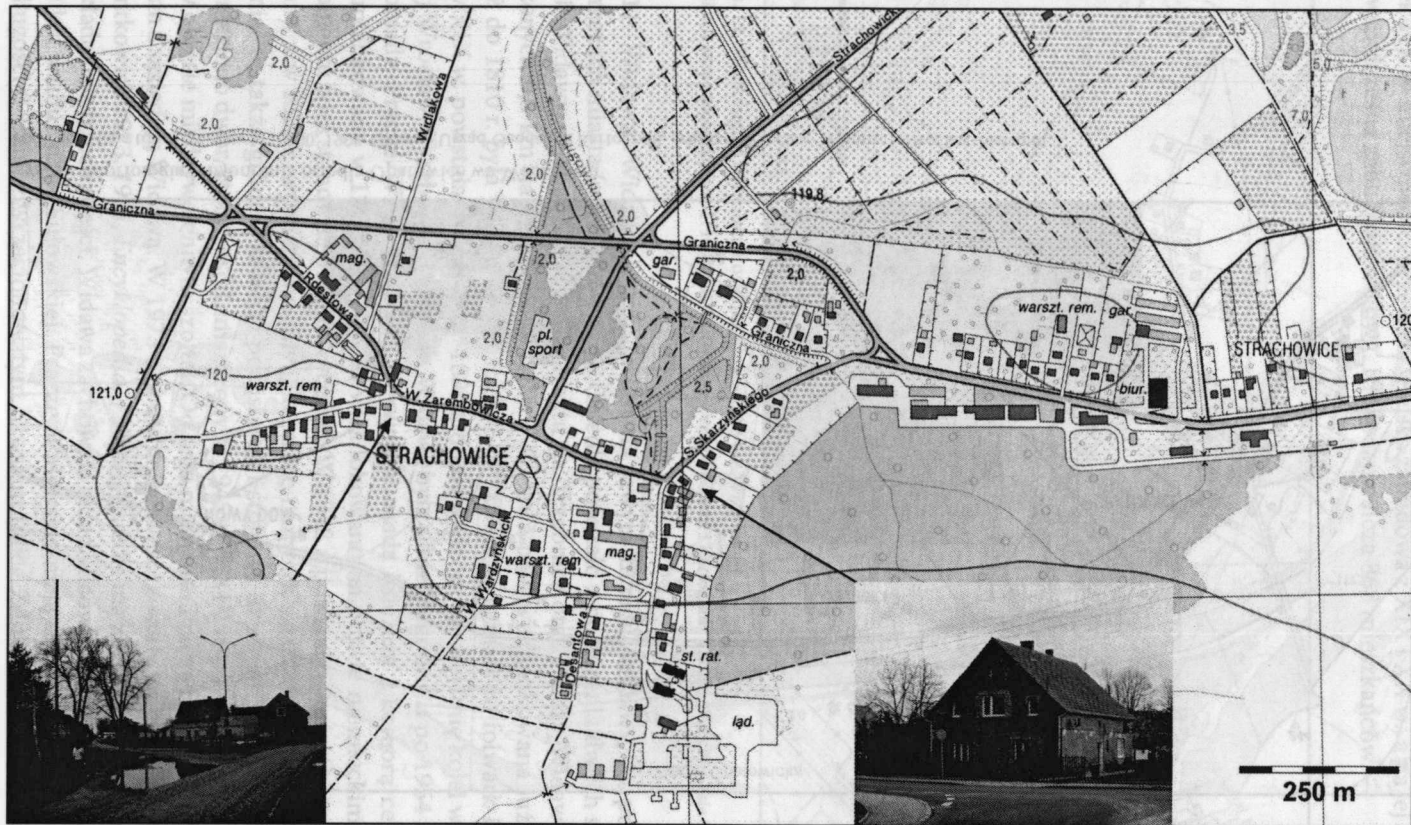

Rys. 8. Morfologia i fizjonomia osiedla Osiniec we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1 : 10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Zerniki.

9. Opatowice. Opatowice usytuowane są na lewym brzegu Odry, na południe od Wyspy Opatowickiej, we wschodniej części miasta (osiedle Księżę). W średniowieczu była to wieś książęca i nosiła nazwę Odra. W 1149 r. wieś została nadana opactwu św. Wincentego na Ołbinie, a jej nazwę zmieniono na Opatowice. Do połowy XVI w. posiadłości wsi obejmowały też Bartoszowice, jednak po powstaniu przekopu skracającego bieg Odry miejscowość znalazła się na prawym brzegu rzeki. Po kasacji klasztoru w 1810 r. Opatowice stały się własnością prywatną. W połowie XIX w. znajdował się tu dwór z folwarkiem i duża cegielnia. W 1928 r. miejscowość została przyłączona do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Opatowice zachowały układ nieregularnej ulicówki, która rozciąga się na długości około 1,0 km wzdłuż ul. Opatowickiej. Częścią Opatowic jest przysiółek Nowy Dom, położony około 2,0 km na zachód od centrum miejscowości (rysunek 10). W Opatowicach przeważa zabudowa wiejska z XIX i XX w. Znajduje się tu także dwór i zniszczony folwark. Opatowice liczą 154 mieszkańców.

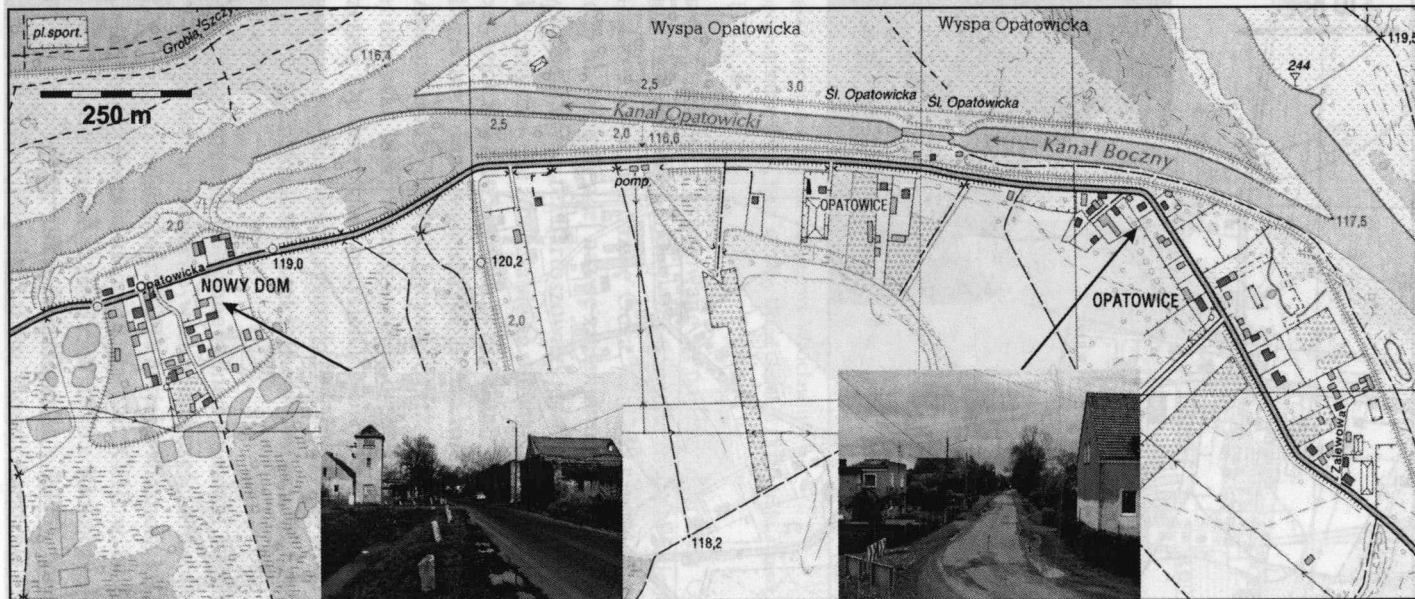
10. Kłokoczycze. Kłokoczycze położone są nad Kanałem Kłokoczyckim, w widłach między Dobrą a Widawą, w północno-wschodniej części miasta (osiedle Psie Pole Zawidawie). Wieś wzmiankowana była w XIV w. jako własność klasztoru dominikanek, w posiadaniu których pozostała aż do 1810 r. Od XVIII w. istniał tu folwark i młyn wodny, które zostały zniszczone w 1945 r. W 1973 r. Kłokoczycze zostały wcielone do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Miejscowość ma postać niewielkiej wielodrożnicy o długości 1,0 km, której oś stanowi ul. Kłokoczycka (rysu-

Rys. 9. Morfologia i fizjonomia osiedla Strachowice we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Żerniki.

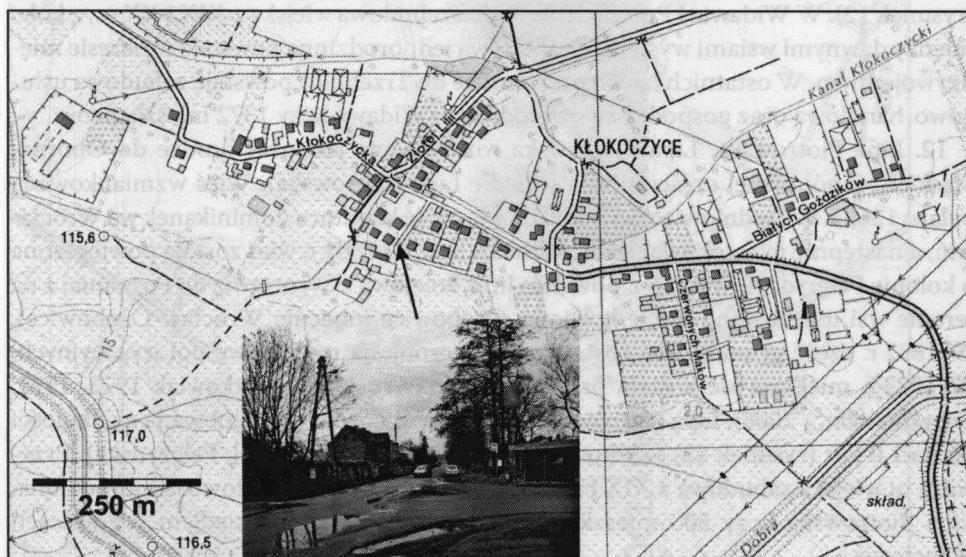

Rys. 10. Morfologia i fizjonomia osiedla Opatowice we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze: Wrocław-Wojnow i Wrocław-Biskupin.

nek 11). W miejscowości przeważa wiejska zabudowa z XIX i XX w., a na jej obrzeżach – współczesna zabudowa willowa. Kłokoczyce liczą 368 mieszkańców.

Rys. 11. Morfologia i fizjonomia osiedla Kłokoczyce we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1 : 10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Psie Pole.

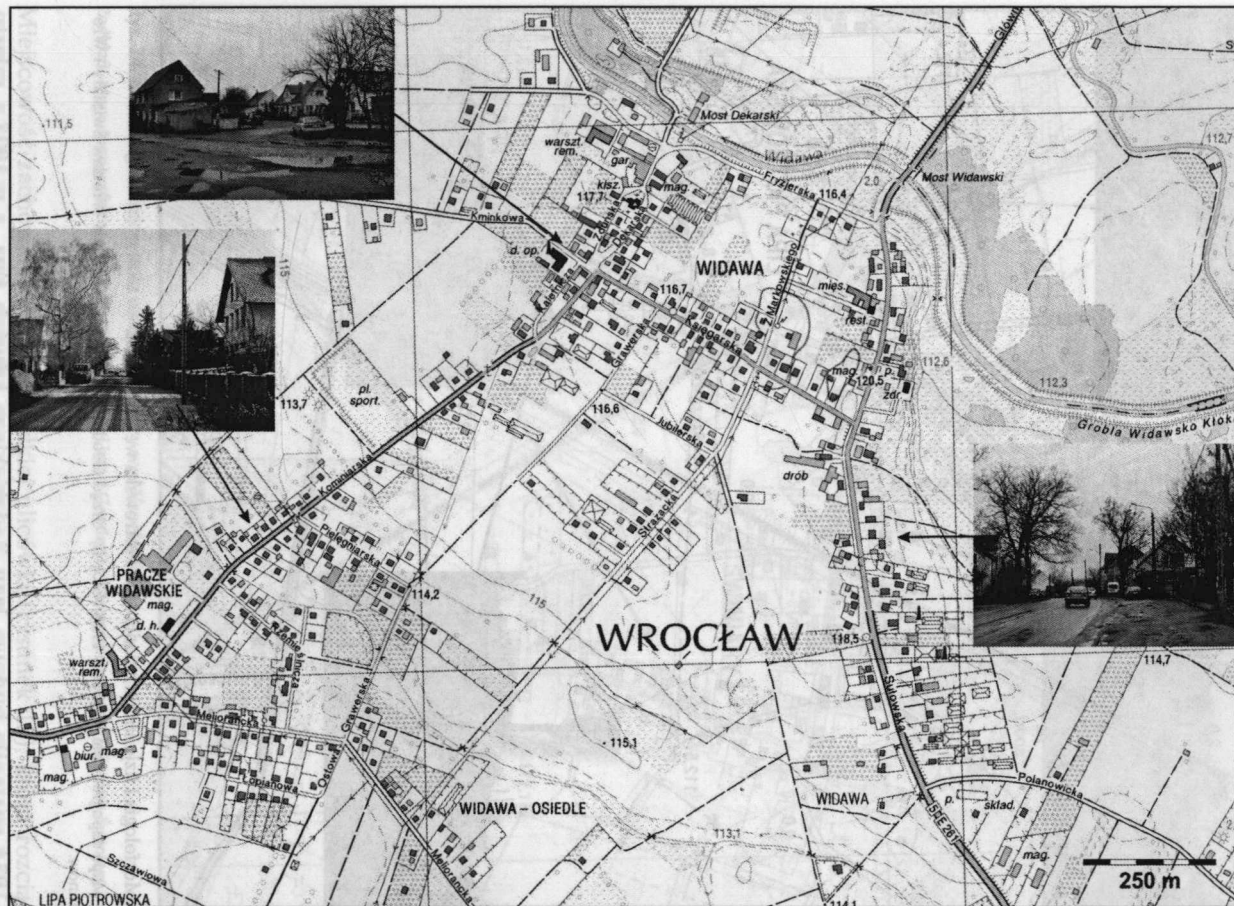
11. Widawa. Widawa położona jest na lewym brzegu Widawy, na północnych obrzeżach miasta (osiedle Widawa). Osiedle powstało z połączenia dwóch sąsiednich wsi: Widawy, ciągnącej się wzdłuż traktu na Trzebnicę oraz Praczy Widawskich, położonych 0,5 km na zachód od Widawy. Widawa była wzmiankowana już w 1193 r. i aż do 1810 r. była własnością kościelną. W XVIII w. istniały tu folwark i karczma, a w XIX w. powstała olejarnia. W 1898 r. doprowadzono do wsi linię kolei wąskotorowej Wrocław–Trzebnica. Po 1945 r. Widawa była siedzibą gminy, a po 1954 r. siedzibą gromady. Pracze Widawskie były pierwotnie osadą książęcą z komorą celną, którą wzmiankowano w 1266 r. W XIV w. wieś lokowano na prawie niemieckim. Od tego momentu wieś stanowiła majątek rycerski. W 1348 r. powstał tu kościół parafialny św. Anny, a w 1353 r. wymieniano młyn, karczmę i folwark szlachecki. W średniowieczu istniał tu także gródek, którego pozostałości stoją do dziś nad Widawą. W XVII w. wzniesiono dwór, który został zniszczony w 1945 r. W XIX w. powstała także cegielnia, a w okresie międzywojennym szpital. Od tego momentu Pracze tworzą wspólny organizm z sąsiednią Widawą. W 1973 r. obie miejscowości zostały wcielone do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Osiedle ma złożony układ przestrzenny i składa się z trzech części. Widawa zachowała układ ulicówki, ciągnącej się na długości 1,0 km wzdłuż ulicy Sułowskiej. Pracze Widawskie mają układ niewielkiej owalnicy, o długości 0,5 km, z wrzecionowatym nawsiem (ulice Zduńska i Kaletnicza). Dawne

wsie połączone są zabudowaniami przy ul. Księgarskiej. Trzecią część miejscowości stanowi współczesne osiedle willowe o wielodrożnym rozplanowaniu, położone przy drodze z Praczy Widawskich do Lipy Piotrowskiej, którego oś stanowi ul. Kominiarska (rysunek 12). W Widawie i Praczech przeważa zabudowa wiejska z XIX i XX w., z kolei między dawnymi wsiami występuje zabudowa jednorodzinna powstała w okresie międzywojennym. W ostatnich latach przy drodze do Trzebnicy powstaje zabudowa usługowo-handlowa oraz gospodarstwa ogrodnicze. Widawa liczy 1372 mieszkańców.

12. Lipa Piotrowska. Lipa Piotrowska rozlokowana jest przy drodze do Obornik Śląskich, w północnej części miasta (osiedle Lipa Piotrowska). Wieś wzmiankowana była w 1352 r. W średniowieczu stanowiła własność klasztoru dominikanek we Wrocławiu, a następnie majątek szlachecki z folwarkiem. W 1802 r. wieś została powiększona o kolonię Petersdorf. W 1856 r. powstała linia kolejowa z Wrocławia do Poznania, a na terenie wsi usytuowano stację kolejową Osobowice (obecnie Wrocław-Osobowice). W 1882 r. część gruntów wsi została przeznaczona na rozbudowę pól irygacyjnych. W 1973 r. miejscowość została przyłączona do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Lipa Piotrowska to typowa ulicówka, rozplanowana na długości około 1,0 km (rysunek 13) wzdłuż drogi do Obornik Śląskich (ul. Pełczyńska). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX i XX w. oraz współczesna zabudowa jednorodzinna. Lipa Piotrowska liczy 500 mieszkańców i jest najmniejszym osiedlem w granicach Wrocławia.

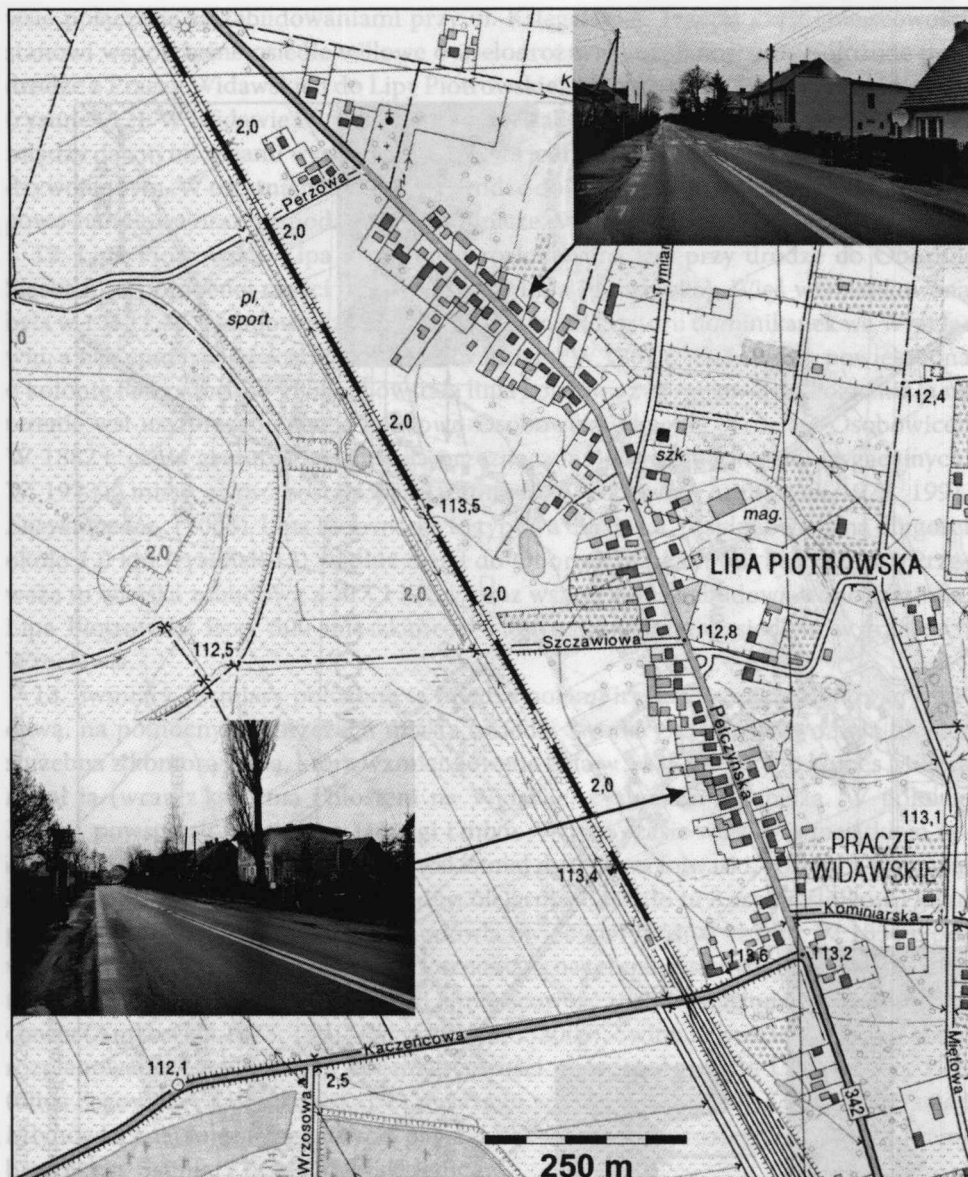
13. Świniary. Świniary położone są między polami irygacyjnymi a Młynówką i Widawą, na północnych obrzeżach miasta (osiedle Świniary). Początkowo była to wieś służebna z komorą celną, która wzmiankowana była w 1175 r., kiedy to komes Mikora nadał ją (wraz z karczmą i mostem na Widawie) cystersom z Lubiążą. W połowie XIV w. powstał tu kościół św. Jadwigi i młyn. W tym czasie wieś była majątkiem rycerskim z folwarkiem. W XIX w. we wsi istniał dwór, dwa folwarki, kościół z plebanią, dwie szkoły, dwie karczmy, młyn wodny, olejarnia, działało tu 8 rzemieślników i kilku przekupni, mieściła się tu również hodowla owiec merynosów i bydła. W 1856 r. powstała linia kolejowa z Wrocławia do Poznania, a na terenie wsi otwarto stację kolejową (obecnie Wrocław-Świniary). W 1973 r. miejscowość została wcielona w granice Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006). Świniary posiadają wielodrożne rozplanowanie (rysunek 14). Oś miejscowości stanowi droga do Obornik Śląskich (ulice Pęgowska i Zajączkowska). Przeważa tu wiejska zabudowa z XIX i XX w., a nad Młynówką znajduje się neogotycki pałac z XIX w. otoczony rozległym parkiem krajozrazowym. Świniary liczą 773 mieszkańców.

14. Rędzin. Rędzin położony jest na prawym brzegu Odry, na południowym skraju pól irygacyjnych i Lasu Rędzińskiego, w północnej części miasta (osiedle Osobowice-Rędzin). Wieś pierwotnie położona była na lewym brzegu Odry. Osada wzmiankowana była w 1212 r. jako własność księżęca, a od 1457 r. sołectwo. W latach 1505–1538 większość dóbr wsi została wykupiona przez miasto. W 1565 r. na miejscu gruntów sołeckich powstał folwark, drugi usytuowano na gruntach leśnych w 1728 r. (folwark Lesica). Od 1883 r. na gruntach wsi rozpoczęto budowę pól irygacyjnych. W latach

Rys. 12. Morfologia i fizjonomia osiedla Widawa we Wrocławiu

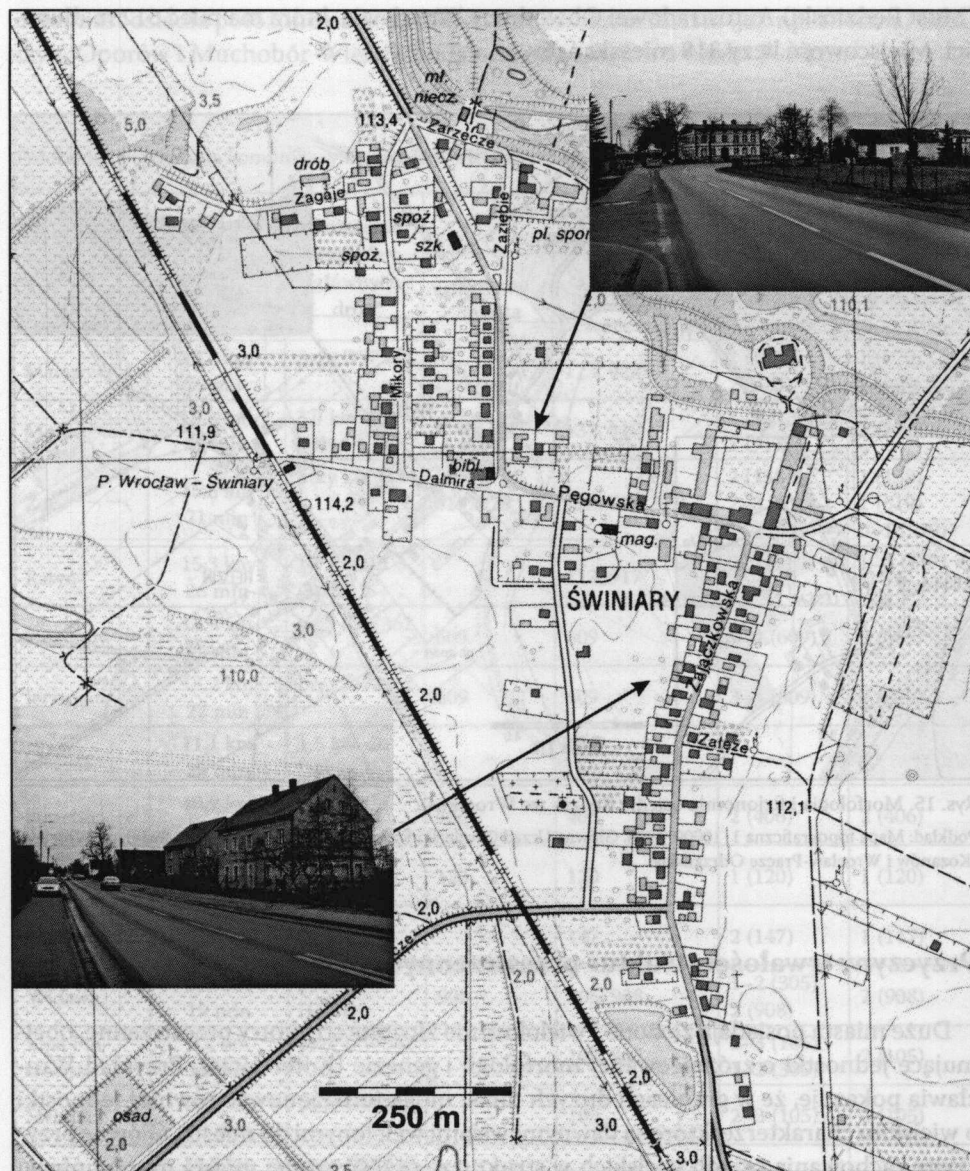
Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Psary.

Rys. 13. Morfologia i fizjonomia osiedla Lipa Piotrowska we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze: Wrocław-Świniary i Wrocław-Kozanów.

1913–1934 nastąpiła budowa Jazu Rędzińskiego i dwóch śluz, a w 1928 r. miasto wykupiło Las Maślicki (Rędziński), który następnie zamieniono na park. W 1973 r. Rędzin został wcielony do Wrocławia (Antkowiak 1973, 1991, *Encyklopedia...* 2006).

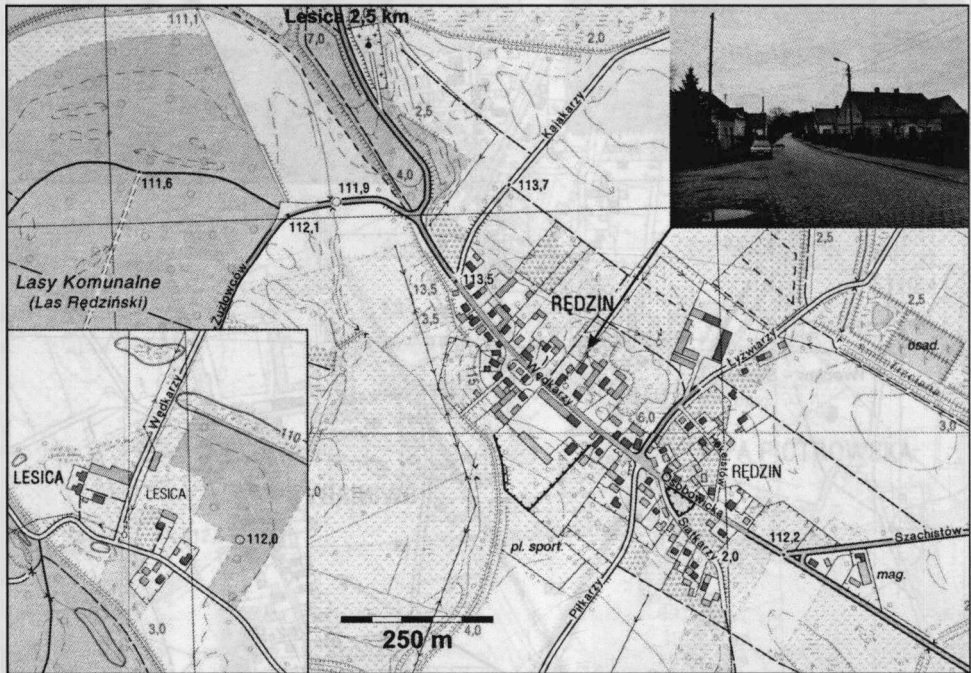

Rys. 14. Morfologia i fizjonomia osiedla Świniary we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1:10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusz: Wrocław-Świniary.

Miejscowość zachowała układ niewielkiej ulicówki (rysunek 15), która rozciąga się na długości 0,5 km wzdłuż ul. Wędkarzy. Do miejscowości należy osada folwarczna Lesica, położona około 3,0 km na północny zachód od centrum Rzędzina. W Rzędzinie przeważa wiejska zabudowa z XIX i XX w. Obecnie powstaje tu przeprawa mostowa

(Most Rędziński) Autostradowej Obwodnicy Wrocławia, która ma mieć 612 m długości. Miejscowość liczy 318 mieszkańców.

Rys. 15. Morfologia i fizjonomia osiedla Rędzin we Wrocławiu

Podkład: Mapa topograficzna 1 : 10000, 1998, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze: Wrocław-Świniary, Wrocław-Kozanów i Wrocław-Pracze Odrzańskie.

Przyczyny trwałości struktur przestrzennych

Duże miasta posiadają złożone i wielokrotnie złożone struktury przestrzenne, obejmujące jednostki o zróżnicowanej morfologii i genezie (Koter 1994). Przykład Wrocławia pokazuje, że w granicach dużych miast mogą funkcjonować również jednostki o wiejskim charakterze, które są dawnymi wsiami wcielonymi do miasta. Główne przyczyny zachowania osiedli wiejskich w strukturze przestrzennej miasta mimo upływu kilkudziesięciu lat od ich inkorporacji, to:

- ich peryferyjne położenie i duża odległość od centrum miasta. Dotyczy to zwłaszcza osiedli rozlokowanych na zachodnich, południowo-zachodnich i północnych obrzeżach Wrocławia, które są oddalone o około 10–15 km od centrum miasta (tabela 3), a ponadto większość z nich usytuowana jest z dala od głównych ciągów komunikacyjnych (wyjątek stanowią Żar i Widawa, położone przy drodze krajowej, a także Lipa Piotrowska i Świniary, leżące przy drodze wojewódzkiej). Szybkiej integracji uległy

natomiast osiedla położone na południowych obrzeżach miasta (jak np. Klecina, Ołtaszyn, Oporów i Muchobór Wielki), oddalone od centrum o około 5–8 km;

Tabela 3

Położenie i powiązania komunikacyjne osiedli o wiejskim charakterze położonych w granicach Wrocławia

Osiedle	Odległość od centrum miasta i czas dojazdu ^a	Położenie względem głównych dróg ^b	Linie autobusowe kursujące do:		Liczba połączeń autobusowych ^d	
			centrum miasta	osiedla centralnego dla danej części miasta ^c	w godzinach szczytu	poza godzinami szczytu
Marszowice	13,7 km 20 min	przy DW336	–	123, 923	2 (123) 2 (923)	1 (123) 1 (923)
Mokra	16,8 km 25 min	3,0 km do DK94	–	137, 917	1–2 (137) 1 (917)	1 (137)
Zar	15,8 km 21 min	przy DK94	519, 529	138, 519, 529	2 (138) 2–3 (519) 1–2 (529)	1 (138) 1 (519) 0–1 (529)
Ratyń	15,3 km 26 min	1,0 km do DW362	–	117, 917	2 (117) 1 (917)	1–2 (117) 0–1 (917)
Jarnołtów	14,9 km 24 min	przy DW362	609	609	3–4 (609)	2 (609)
Jerzmanowo	13,2 km 22 min	przy DW362	609	609	3–4 (609)	2 (609)
Osiniec	11,1 km 20 min	1,5 km do DW362	–	–	–	–
Strachowice	10,9 km 18 min	2,0 km do DW362	406	406	2 (406)	2 (406)
Opatowice	7,7 km 12 min	6,0 km do DK94	120	120	1 (120)	1 (120)
Kłokoczycze	10,7 km 18 min	1,5 km do DK8 (E67)	–	147	2 (147)	1 (147)
Widawa	9,0 km 19 min	przy DK5 (E261)	908	305, 908	1–2 (305) 2 (908)	2 (908)
Lipa Piotrowska	9,2 km 16 min	przy DW342	–	105, 305	2–3 (105) 1–2 (305)	2 (105)
Świniary	12,2 km 19 min	przy DW342	–	105	2–3 (105)	2 (105)
Rędzin	10,8 km 19 min	przy DW320	–	118	2 (118)	1–2 (118)

^a Odległość drogowa do Placu Dominikańskiego; czas dojazdu – na podstawie maps.google.pl i mapa.pf.pl.

^b Oznaczenie dróg: DW – droga wojewódzka, DK – droga krajowa, E – trasa europejska.

^c W przypadku osiedli Marszowice, Mokra, Zar i Ratyń centralnym osiedlem jest Leśnica, w przypadku osiedli Jarnołtów, Jerzmanowo, Osiniec i Strachowice jest nim Nowy Dwór, w przypadku osiedla Opatowice jest nim rejon ul. Traugutta, w przypadku osiedla Kłokoczycze jest nim Psie Pole, a w przypadku osiedli Widawa, Lipa Piotrowska, Świniary i Rędzin jest nim Różanka.

^d W nawiasach numer linii autobusowej.

Źródło: Opracowanie własne. Połączenia komunikacyjne – na podstawie www.mpk.wroc.pl i www.polbus.pl.

– słabe powiązania komunikacyjne z miastem, potęgowane przez znaczne oddalenie jednostek od jego centrum (tabela 3). W przypadku Wrocławia z większości osiedli o wiejskim charakterze nie kursuje żadna linia łącząca bezpośrednio osiedle z centrum miasta, a jedynie jest z nich połączenie komunikacyjne z osiedlem pełniącym funkcje centralne dla danej części miasta (np. Mokra, Ratyń, Marszowice, Rędzin, Świniary, Lipa Piotrowska) lub ewentualnie jedna linia (rzadziej dwie) łącząca bezpośrednio osiedle z centrum miasta (np. Jarnołów, Jerzmanowo, Żar, Opatowice i Widawa);

– rozwój terytorialny dużych miast w wyniku inkorporacji, który nie zawsze nawiązywał do kierunków ich rozwoju przestrzennego (dotyczy to w szczególności okresu powojennego). W przypadku Wrocławia rozwój przestrzenny następował głównie w kierunku północ – południe i wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych (zwłaszcza dróg o znaczeniu krajowym), z kolei rozwój terytorialny następował głównie w kierunku zachodnim, w wyniku czego do miasta wcielono miejscowości mające z nim słabe powiązania funkcjonalno-przestrzenne;

– małe zainteresowanie władz miasta osiedlami o peryferyjnym położeniu, co wpływa na ich wolniejszy rozwój w porównaniu z pozostałymi (integralnymi) osiedlami miasta, przyczyniając się do zachowania wiejskiego charakteru i trwałości społeczności lokalnych zamieszkujących te osiedla, a zarazem do słabej integracji z miastem, do którego zostały wcielone;

– występowanie elementów integrujących społeczność lokalną, jak np.: a) własnych rad osiedlowych, które w przypadku „wiejskich” osiedli Wrocławia posiadają: Świniary, Widawa i Lipa Piotrowska, a także Jerzmanowo, Strachowice, Jarnołów i Osiniec tworzące wspólne osiedle, a pozostałe miejscowości przynależą do osiedli, z którymi mają najsilniejsze związki funkcjonalno-przestrzenne (tzn. Ratyń, Marszowice, Mokra i Żar do osiedla Leśnica, Opatowice do osiedla Księżę, Rędzin do osiedla Osobowice-Rędzin, a Kłokoczyce do osiedla Psie Pole Zawidawie); b) odrębnych parafii, które funkcjonują w: Jerzmanowie (do której należą: Jarnołów, Osiniec, Strachowice i wieś Samotwór), Widawie (do której należy wieś Psary) i Świniarach (do której należy Lipa Piotrowska), a pozostałe osiedla wiejskie należą do parafii: na Leśnicy (Mokra, Marszowice i Ratyń), w Lutyni w gminie Miękinia (Żar), na Osobowicach (Rędzin), na Psim Polu (Kłokoczyce) i na Księżu Małym (Opatowice); c) stowarzyszeń lokalnych i klubów sportowych, które funkcjonują w: Marszowicach (LKS Marszowice), Jerzmanowie (Błękitni Jerzmanowo Wrocław), Widawie (Widawa Wrocław) i Świniarach (Stowarzyszenie Rozwoju Osiedla Świniary-Wrocław); d) własnych portali internetowych, które posiadają: Marszowice (www.marszowice.yoyo.pl), Jerzmanowo (www.jerzmanowo.wroclaw.pl) i Widawa (www.widawa.lap.pl).

Ocena skutków przyłączenia

Inkorporacja sąsiednich miejscowości prowadzi do zwiększenia powierzchni i potencjału ludnościowego miasta. Władze miasta stają jednak przed koniecznością inte-

gracji wcielonych miejscowości i zagospodarowania „nowych terenów”, a w przypadku miejscowości wiejskich zwykle również przed problemem rozwoju infrastruktury technicznej na ich terenie. Pomimo wysokich kosztów powiększenie terytorium miasta jest oceniane raczej pozytywnie. Znacznie trudniejsza jest jednak ocena skutków inkorporacji z punktu widzenia jednostek osadniczych wcielonych w granice miasta.

W przypadku miejscowości, które w krótkim czasie (zwykle kilku lub kilkunastu lat) od utraty samodzielności osadniczej stały się integralnymi osiedlami miasta, do jakiego zostały wcielone, można stwierdzić, że inkorporacja była potwierdzeniem rzeczywistego rozwoju przestrzennego miasta. Wydaje się również, że jednostki te, dzięki rozwojowi infrastruktury i nowym inwestycjom (związanym głównie z powstaniem nowych osiedli mieszkaniowych), skorzystały na inkorporacji. W przypadku jednostek, które mimo upływu czasu od momentu utraty samodzielności osadniczej zachowały odrębność i wiejski charakter, ocena skutków inkorporacji jest raczej negatywna. Wynika to głównie z małego zainteresowania nimi władz miasta i z ich peryferyjności, co wpływa na:

- niski poziom zainwestowania, przejawiający się brakiem nowych inwestycji (zwłaszcza w zakresie lokowania na ich terenie nowych podmiotów gospodarczych, ale również niewielki tam rozwój budownictwa mieszkaniowego);
- zły stan lub niedorozwój infrastruktury technicznej (jak np. zły stan nawierzchni dróg, brak chodników i oświetlenia ulicznego, brak kanalizacji);
- niski poziom rozwoju usług (niewielka liczba placówek usługowych i brak usług wyższego rzędu);
- stagnację (a nawet degradację) funkcjonalną jednostek.

Niekorzystne skutki inkorporacji uwypukla jednak w szczególności proces suburbanizacji, w wyniku którego miejscowości wiejskie położone w strefach podmiejskich dużych miast, korzystając na sąsiedztwie miasta stały się w końcu XX w. atrakcyjnym miejscem lokowania nowych inwestycji, głównie mieszkaniowych. Przyczyniło się to do rozwoju ludnościowego i gospodarczego miejscowości wiejskich położonych w otoczeniu dużych miast (Jurek 1991, Jakóbczyk-Gryszkiewicz 1998, Zathay 2003, Głaz 2008), co stanowi kontrast dla jednostek o wiejskim charakterze usytuowanych w granicach dużych miast, które często podlegają procesom stagnacji w zakresie zmian ludnościowych i funkcjonalnych (tabela 4). Coraz bardziej wyraźną granicę między tymi strefami o różnej atrakcyjności (wyrażonej zwykle ceną renty gruntowej i wysokością podatków) stanowi granica miasta.

Podsumowanie i wnioski

Przykład Wrocławia pokazuje, że w strukturze przestrzennej dużego miasta – mimo upływu kilkudziesięciu lat od inkorporacji poszczególnych miejscowości – mogą funkcjonować osiedla o wiejskim charakterze, które są dawnymi wsiami wcielonymi w granice miasta. Głównych przyczyn trwałości „wiejskich” osiedli w granicach miasta należy

Tabela 4

Zmiany ludnościowe w jednostkach wcielonych do Wrocławia w okresie powojennym
i w miejscowościach położonych w jego strefie podmiejskiej

Typy miejscowości	Liczba ludności w latach:		Zmiana liczby ludności (%) 1988 = 100
	1988	2008	
Miejscowości wcielone do Wrocławia w okresie powojennym, które:			
a) stały się integralnymi osiedlami miasta	45 609	63 044	138,2
b) zachowały wiejski charakter	5 954	6 330	106,3
Miejscowości położone w następującej odległości od centrum Wrocławia:			
a) 8–12 km	9 352	12 826	137,1
b) 12–15 km	15 419	19 480	126,3
c) 15–18 km	17 525	21 069	120,2
d) 18–21 km	18 536	20 312	109,6

Źródło: Opracowanie własne. Liczba ludności – na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego z 1988 r. i danych Urzędu Miasta we Wrocławiu.

upatrywać w ich peryferyjnym położeniu i oddaleniu od centrum miasta, w słabych powiązaniach komunikacyjnych i funkcjonalno-przestrzennych oraz w małym zainteresowaniu władz miasta osiedlami o peryferyjnym położeniu, co wpływa na ich stagnację w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego i na słabą integrację z miastem.

Ocena skutków inkorporacji, pozytywna z punktu widzenia miasta i miejscowości, które w szybkim czasie stały się jego integralnymi osiedlami (co stanowi potwierdzenie naturalnego rozwoju przestrzennego miasta), jest raczej niekorzystna w odniesieniu do jednostek, które mimo długiego czasu (nawet kilkudziesięciu lat) funkcjonowania w granicach miasta zachowały swój wiejski charakter. Można zatem stwierdzić, że w ich przypadku inkorporacja, która nie wynikała z kierunków rozwoju przestrzennego miasta, była nieco „na wyrost”, a jednostki te zapewne lepiej funkcjonowałyby jako wsie położone w strefie podmiejskiej dużego miasta, na co wskazują współczesne procesy suburbanizacji.

Bibliografia

- Antkowiak Z., 1973, *Stare i nowe osiedla Wrocławia*, Ossolineum, Wrocław.
- Antkowiak Z., 1991, *Wrocław od A do Z*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Dziwowski K., 1962, *Zagadnienia typologii morfologicznej miast w Polsce*, „Czasopismo Geograficzne” t. 33, s. 441–457.
- Encyklopedia Wrocławia*, 2006, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
- Głaz M., 2008, *Wybrane aspekty wielofunkcyjności obszarów wiejskich w strefie oddziaływania Wrocławia*, [w:] *Problemy i metody oceny kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, red. W. Gierańczyk, M. Kluba, IGiPZ PAN, PTG, Warszawa, s. 103–114. „Studia Obszarów Wiejskich” 13.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 1998, *Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

- Jurek J., 1991, *Zmiany struktury społeczno-ekonomicznej wsi w strefie podmiejskiej Poznania*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu A. Mickiewicza, Poznań. Seria Geografia 52.
- Koter M., 1994, *Od fizjonomii do morfogenezy i morfologii porównawczej. Podstawowe zagadnienia teoretyczne morfologii miast*, [w:] *Zagadnienia geografii historycznej osadnictwa w Polsce*, red. M. Koter, J. Tkocz, Toruń–Łódź, s. 26–31.
- Miodek J., 2002, *Słownik ojczyny polszczyzny*, Wyd. Europa, Wrocław.
- Miszewska B., 1996, *Struktura morfologiczna peryferyjnych osiedli Wrocławia*, Wrocław, s. 53–61. „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prace Instytutu Geograficznego Seria B: Geografia Społeczna i Ekonomiczna, 14.
- Miszewska B., 2002, *Wsie jako jądra genetyczne osiedli wrocławskich*, „Rocznik Wrocławski” t. 8, s. 107–119.
- Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, 1999, red. A. Markowski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym, 1994–2007*, GUS, Warszawa. Informacje i Opracowania Statystyczne.
- Rocznik statystyczny Wrocławia, 2008a, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2008b, GUS, Warszawa.
- Sowa K.Z., 1988, *Kraków – trwanie i zmiana*, [w:] *Procesy urbanizacji i przekształcenia miast w Polsce*, red. B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 187–202.
- Szmytkie R., 2009, *Miasta-zlepiące na Śląsku Dolnym i Opolskim*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego 6.
- Wrocław w liczbach 1945–1973*, 1974, Miejski Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Zathey M., 2003, *Wrocławska strefa suburbanalna*, [w:] *XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście. Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 239–246.
- Zmiany administracyjne miast 1945–1984*, 1985, 7, GUS, Warszawa. Statystyka Polski, Statystyka Regionalna 7.

OSIEDLA WIEJSKIE W GRANICACH ADMINISTRACYJNYCH DUŻEGO MIASTA (PRZYKŁAD WROCŁAWIA)

ABSTRAKT: Jednym z przejawów procesów urbanizacji w okresie powojennym był rozwój przestrzenny dużych miast, w granice których wcielane były głównie małe miasta i okoliczne miejscowości wiejskie. Większość wcielonych miejscowości z czasem stała się integralnymi osiedlami miasta, jednak niektóre z nich, mimo upływu kilkadziesiąt lat od inkorporacji, zachowały swój wiejski charakter. Problem funkcjonowania osiedli wiejskich w granicach administracyjnych dużego miasta przedstawiony został na przykładzie Wrocławia, do którego w okresie międzywojennym i powojennym wcielono w sumie 3 miasta i 54 wsie. Zasadniczym celem opracowania jest identyfikacja osiedli o wiejskim charakterze funkcjonujących w granicach Wrocławia, określenie głównych przyczyn ich trwałości w strukturze przestrzennej dużego miasta oraz ocena skutków inkorporacji.

SŁOWA KLUCZOWE: duże miasta, osiedla wiejskie, zmiany granic administracyjnych miast, strefa podmiejska, suburbanizacja, Wrocław